

միայն՝ քիչ անգամ կրնան դողայն աւելի ազնուական կենաց ճամբու մը մէջ դնել:

Ուստի կամաւ ոտիպելով զողայս՝ որ պարզ հոյեցողական կենաց պարապին, և զանազան դիպաց մէջ՝ անոնց բնկերական վիճակի վերաբերեալ արուեստի մը նկատմամբ ունեցած բնական բերումը չմիակերպ, և փոյթ չղբնելով՝ ոչ անոնց ժամանակին և ոչ ալ յարմար պարագայից, օր ըստ օրէ երթալով՝ անհաւատալի կերպով կը բաղմանայ դժբախտաբար այնպիսեաց թիւն, համեմատութեամբ մը՝ որով հինգ միլիոն բնակչաց մէջ՝ երեսունէն մինչև քառասուն հազար ապուշ աղաք կը համրուին. որոնցմէ մաս մը ախտաւոր են, մաս մ'ալ սրճարաններու մէջ զուարճութեանց և խաղերու զբաղած են. կը գտնուին և այլք ողբ խռովութեան և քաղաքական անկարգութեանց փափաքող են. որով յիշուի կը ստուգուի խաղական քերդու զահօրն Տանդէի այս խօսքս, թէ

Բախտն և բնութիւն երբ իրարու դէմ ելնեն. Ինչպէս ամէն սերմ՝ դուրս ցանուած իր երկրէն, Միշտ քախողակ արգիւնք յառաջ կը բերեն:

Ծնողաց և դաստիարակաց կրթութեան այս մասին մէջ ունեցած պակասութիւնը լեցընելու գիրք մը՝ յիշուի ազգերնուս մէջ գեռ չէ լոյս տեսած. և մեր պատանիքն իրաւամբ կրնան իրենց առաջնորդներէն այնպիսի օգտակար գործիքի մը ստացման յոյս ունենալ, թերես նաև պահանջել իսկ վասն զի պարտք են առաջնորդաց աւանդել անոնց իւրաքանչիւրին՝ ոչ թէ միայն ընդհանուր տեսութիւններ, այլ և յատուկ և մերձաւոր ծանօթութիւն մը իւրաքանչիւր վիճակի կենաց, ամէն մէկուն բնական բերման և ձրից համեմատ: Ուստի մենք առ այժմ գէթ Բաղմամիպիս էջերուն մէջ կը ջանանք այս զգալի պտկասը լեցընելու համար ստէպ ստէպ օգտակար յօդուածներ հրատարակել:

* * *

ԿԵՆ ԱՅ ԵՒ ՄԱՀՈՒ ԽՆԴԻՐ

ՅԱՏԵՆԻ ՕՐԻՆԱՅ ԵՒ ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ

Ուսկից արդեօք ընդունած է իւր ծագումն օրինաւոր իշխանութիւնն, և կենաց և մահու խնդիրն որչափ հին է ժամանակաւ. — Ինչ սկզբան վրայ հիմնուած է. — Ինչ է անոր զխաւոր նպատակն և մինչև ցերե կրնայ և պիտի տևէ: Ահաւասիկ հարցեր՝ որոց կը պատասխանենք՝ թէ գերադոյն և օրինաւոր իշխանութեան մի և ի դրական օրինաց կը ծագի այն, և այնքան հին է ժամանակաւ՝ որքան հին է մարդկային ընկերոջիւնն երկրիս վրայ, և գուցէ անոր հետ և անոր չափ ևս տևէ:

Եթէ դառնանք մտքով յանցեալ անդր մարդկութեան, եթէ կարդանք

անոր պատմութիւնն և յիշատակարանքը, անբացասելի կերպով կը տեսնենք թէ ազգը և ազինք ամենայն քաղաքակրթեալ և բարբարոս ժողովուրդներ, ամենայն միապետական, հասարակապետական, ազնուապետական և ռամկապետական վարչութիւնք առ հասարակ և քաղաքք և գերդաստանք՝ օրինողրած և ի կիր արկած են զայն յօդուտ ընդհանուր ընկերութեան և առանձին անհատից:

Այժմ թողունք յանուն պատուհասի կենաց և մահու դատապարտելոց վրայ եղած ծայրայեղ չափազանցութիւնք՝ անցեալ ժամանակաց մէջ, որոնք այս

օր ամենաւն պժգալի կը թուին, և ժթօ դարու պէս լուսաւորութիւն և քաղաքակրթութիւն սիրող դարէն դատապարտուած, զորս մենք ևս կը դատապարտենք. և անոր օրինաւոր գործադրութեան կամ ոչ գործադրութեան մասին միայն խօսինք. որուն հարցը այսօր ամէն փաստաբանից, իրաւագիտաց և դատաւորաց ուշադրութիւնը առ ինքն գրաւած է:

Դարուս սկիզբէն 'ի վեր ելան մի գլխի միմեանց ընկերութեան ծոցէն գերածայրեալ հանճարներ և զգոյուն սիրտեր, որոնք փորձառութեամբ և գիտութեամբ՝ յետ հարուածելոյ և 'ի հիմանց կործանելոյ հինաւորց բարբարոսական սովորութիւններն և ատենական պատժոց տարապայման զեղծմունքները, հուսկ ուրեմն՝ մահուան պատժոյն դէմ ևս ձայն բարձրացուցին: Ասոնցմէ գրեթէ ամէնքն ալ տեսան աւելի կամ նուազ ընկերութեան ծոցը գործուած ամեննօրեայ ոճրագործութեանց անլուր ալէսքը. և իրենց բարեկիրթ և անմեղ քաղաքացեաց անդամներէ կորստեան վրայ ողբալով հանդերձ՝ չդադրեցան բնաւ կարեկից ըլլալու այն աղետից պատճառ եղող՝ անգութ եղեռնագործաց թշուառ օրհասին վրայ: Իրաւամբ այսպիսիք ոչ միայն այն չարագործներէն, այլ նոյն իսկ շատ իմաստուն և բարեկիրթ քաղաքացիներէն բարերարք մարդկութեան կոչուեցան:

Ելան մի և նոյն ժամանակամիջոցին անհոգի համանման և բաղմամբիւ հանճարեղներ, որոնք ընդ հակառակն, ցաւով սրտի տեսնելով ընկերութեան այն ապաշխորհ և արիւնհարու հրէշներուն 'ի մահ դատապարտելը, վաննք դառնապէս սղալով հանդերձ, միշտ նախադաս համարեցան այն օրէնքն և պատուհասը՝ որ առանց խնայելու և խապաւ կը վերցընէ այն չար հոգիքը յընկերութենէն: Սոքա ևս ոչ միայն 'ի բարեկիրթ քաղաքացեաց առ հասարակ, այլ նոյն իսկ ոճրագործներէն անգամ՝ յաճախ մարդասէրք կոչուեցան:

Սակայն դժբաղդաբար այն կրկին կուսակցութեան անձինքն լաւ չիմացան իրարու միտքը և զմիմեանս չմեծարեցին: Առաջիններն՝ դաւաճաւ և ծարաւի մարդկային արեան կոչեցին զվերջինս. իսկ վերջիններն՝ մարդասպան և դաւաճիրու ընկերութեան անուանեցին զառաջինները: Բայց իրաւ ըսելով, ոչ ասոնք ամէնքն ալ զահիճ են ոճրագործաց, և ոչ ալ անոնք առ հասարակ դաւադիրք մարդկային ընկերութեան: Այլ երկու կուսակցութեան արբանեկաց մէջ ևս կարելի է գտնել լաւ և վատ սիրտեր, երկուքն ևս կրնան ունենալ իրենց բարի կամ չար նպատակները այս մրցմանս մէջ: Ուստի մենք իբրև չէզոք անձն, այն երկու հակառակամարտ կուսակցութեանց մէջ կեցած՝ կ'ուզենք անկողմնաւոր մտքը և ըստ կարելոյն՝ երկու կողմանց 'ի նպատակ և կամ հակառակող փաստներ 'ի պատկերի ներկայացընել, և թողալ ընթերցողին թէ որ կողմի նժարին մէջ ձգելու է իւր մտաց ծանրոյքը, և որ կողմը հակելու է:

Նախ՝ առաջին կուսակցութեան կամ այն իրաւադիտաց լեզուովը խօսելով, որոնք մահուան պատիժը ջնջել կը ջանան, կը տեսնենք արդարև որ զօրաւոր փաստեր անոնց 'ի նպատակ ընդ առաջ կ'ենլնեն, և մարդուս կենդարաւ օրինայն և գործեացը դէմ կը բողբեն մեծաձայն:

Ա. Անիրաւ և անվտեր է միշտ մահունս պատժոյ օրէնքը. — 1. Ինչպէս տարիչ՝ այսպէս նաև իշխան և տէր մարդ կային կենաց՝ Աստուած է, նա միայն կրնայ զայն բառնալ կամ շնորհել մարդկանց. ուրեմն մարդ մը ինչ իրաւամբ կը յանդգնի ուրիշ մարդու մը կեանքը վերցընել, որ 'ի բնէ հաւասարապէս իրաւունք ունի ապրելու:

2. Մարդիկ 'ի սկզբան օրինաւոր իշխանութիւն և օրէնք հաստատած ժամանակ՝ իրենց ազատութեան մի մասը զոհած են կամ աւանդ դրած հասարակութեան, միւս մասը կամ մեծադոյնը պահելու և վայելելու համար:

իսկ ընդհակառակն այս ոլոտտովս ոչ միայն բովանդակ իւր աղատութիւնն և վայելքն, այլ նոյն իսկ իւր կեանքն կը կորսուի այն իշխանութեան և օրինաց ձեռքով:

Բ. Անարածիշտ հարկ մը չէ մաւ հռոմէականութիւն, և անոր չկատարուել լովն՝ ոչ արդարութիւն, ոչ բարոյական և ոչ ալ ընկերական կեանքն կը խանգարի:

1. Պատուհասին և զայն հաստատող օրինաց զխաւոր նպատակն է կանխաւ պայտպանել թէ առանձնակաւ նաց և թէ ամբողջ ընկերութեան կենսական և ստացական իրաւունքները, և թէ յափշտակուած են՝ յետոս դարձընել իրենց բուն ստացողներուն, առ որս իրն կը բողոքէ: Արդ մարդասպանութեան ոճիրն կատարուելն յետոյ, ինչպէս կարելի է, մանաւանդ թէ յուսահատ ճիգ մի է և անիրաւ՝ ուզել դարմանել զայն. որովհետեւ այս պարագային մէջ բռնաբարուած ստացուածքն՝ կեանքն է, և անոր ստացողն և վրան իրաւունք ունեցողն՝ սպանուողն: Ուրեմն ինչպէս կարելի է կենսաւ քը ետ դարձընել երբ մեր ձեռք չէ. որուն դարձընել և ինչ իրաւամբ՝ քանի որ անոր տէրը մեռած է և ուրիշն ստանալու իրաւունք չունի:

2. Անկարելի է այն կորուստը դարմանել, առանց ուրիշի մը իրաւունքը յափշտակելու և տունը քանդելու. ուրեմն արդէն կատարուած մարդասպանութեան սկիւր քաւել ուզելն՝ նոր մարդասպանութիւն մը գործել և, և չար միջնորդաւ մը՝ վախճանազուրկ բարիքի մը հասնել ուզել է, որ բոլորովին օտար է և արատաք օրինաց և արդարութեան սահմանին:

Գ. Մահուան պատիժն օգտակար չէ ընկերութեան. — Օրինաց վախճանն է այս պատժովս վախընել զչարագործն, ետ կեցընել յոճարագործութեան և ընկերութեան սիրտն ՚ի բարին ուղղել. սակայն մահուան պատժըն այս երեք տեսութեամբ ևս անօգուտ է և վնասակար:

1. Չարագործները վախընելու համար՝ պէտք է որ այն պատժոյն գործադրութիւնն ըլլայ հրապարակական և ՚ի իշխող տղայ. բայց իրօք այնպէս չէ. վասն զի կամ ծածուկ կը կատարուի և քիչ անձինք կը տեսնեն, և կամ հրապարակական ըլլալով՝ Ժողովուրդը կրթուելու տեղ՝ արիւնհեղութեան կը վարժի:

2. Նոքա քանի որ չէին տեսած ոճրագործին եղերական մահը՝ աւելի սոսկալի բան կը կարծէին զմահ, և քաղցր զկենսաւ, բայց երբ կը տեսնեն երբեմն յուսահատ դատապարտելոյն աներկիւզ ՚ի մահ ընթանալն և աչք բանալ գոցելու պէս կատարուիլն, այնուհետեւ բանի տեղ չեն դնէր բոլոր այն սպառնալիքները, դահիճն և գործիները:

3. Այն արարածներն՝ զորս մենք օրինաց և արդարութեան գործակաւ տարներ կը համարենք, այսինքն է դահիճներն, ով կրնայ երաշխաւորել թէ առաջ ինչ զգացմամբ որ սկսան իրենց ընթացքը նոյնպէս ալ պիտի շարունակեն: Ոչ որ, ժամանակին յառաջելով՝ կը սկսին կամեցող կամաց ընդհանալ այն անգուպէս և արիւնշաղաղալ տեսարանին, կը կորսնցնեն իւրեանց քաղաքացիութեան ամենափափուկ զգացմունքները. իրենց կենաց ժամերն, օրերն և տարիներն ամբողջապէս կ'անցընեն իւրեանց նմանեաց արեամբն և ցաւագին հառաչանքները լսելով զւարճանալու: Ո՛հ, նոյներն թողլով ըզքաղաքն, ընտանիքն և զմարդկային ընկերութիւնը՝ խաւարոյն և խանաւ դնդաններու մէջ կը թափառին բուհձակներու և չղիկանց նման, գիշեր ցորեկ մարդկութեան և անոր թշուառ անհատից կեանքն ողբալու և մահը դուժեւել: Գուցէ չափազանցութիւնք երևին այս բաներս, սակայն պատմութիւնն քանի քանի ճշգրիտ օրինակներ չի ընծայեր մեզի այսպիսի տարօրինակ և վայրագ փոփոխութեան. ով կրնայ ժխտել. բացէք վկայաբանութիւնները և դատարգիրս ազդաց, և յայտնապէս կը տեսնէք զանոնք: Արդարեւ մահուան

դատապարտութեան պաշտպանն անգամ Յովսէփ Տը Մէսդը՝ իւր Ս. Բէ. տըրպտըրի երեկոյնէրուն մէջ մարդկութենէ դուրս արտարածներ կը նկարագրէ զանոնք, որոնք ոճրագործաց սահմաններուն մէջ կը թափառին՝ Գաւրոնդներու նման:

4. Ս. յն եղեռնագործն՝ որոյ մահուան վճիռն հնչած է ինքն արդէն կեանքէն յուսահատած՝ Եեցցե՛ մահ գոչելով կը դիմէ առ սատակիչը, կարծէք թէ օգտակար պիտի ըլլայ ընկերութեան. ոչ, ոչ երբէք: Նա՛ եթէ ոչընչական համարիք, եթէ ընկերապարական է եթէ այլ ինչ կուսակցութեան արքանեակ, ունի բազմաթիւ ընկերակիցս իւր և համախոհս, որոնք տեսնելով անոր անվախութիւնը՝ մարտիրոս պիտի համարին իւր առաքելութեանը մէջ, և պիտի գրգռուին եսքան զեւ բանալ չարութեան գրօշն և ընկերութեան վտանգ սպառնալ: Ս. յսպէս ուրեմն նա իւր մահուամբն փոխանակ քաղաքացեաց ազետից յառաջն առնելու՝ նորանոր աղէտներ իւր ետէնէն կըրնայ յարուցանել:

5. Որչափ որ մարդիկ բնութեամբ զոճրագործութիւնը կ'ատեն՝ նոյնչափ եւ կեանքը կը յարգեն. ուստի ինչպիսի մեծագոյն կարեկցութիւն պիտի չզգայ հասարակութիւնն իւր այն թըշուառ նմանեաց վրայ, երբ տեսնէ զանոնք կորացեալ, մահուան դուռը հասած և իրեն ապաւինած: Ս. յո, այն տխուր տեսարանին հանդիսակից եղող հասարակութիւնն այնուհետեւ պիտի լինէ զհաճի վրայ, իբրեւ ի վերայ վաղեր, որ ըստ ինքեան՝ ընկերութեան կամաց պարզ գործադիր մ'է. պիտի գարշի մերտի պատկառելի ծերակուտէն, զատուորներէն և իշխանէն՝ որք կը զուարճանան անոր թշուառ վիճակին վրայ, և վրէժխնդրութեան հոգւով լրցուած կը փութայընեն զայն դէպ ի զննումն:

Դ. Մահուան պատիժն յանցանքին համեմատական չէ բնուր: —

1. Որովհետեւ նա որ անձ մը միայն սպաննած է, և ուրիշ մը որ տասն մարդու արիւնը մտած՝ հաւասարապէս պիտի մեռնին. նա որ յանկարծական այլալուծեամբ մը բռնկած, և ուրիշ մը որ երկար հնարագիտութեամբ և պաշարեամբ սպաննեց՝ մի և նոյն պատիժը պիտի քաշեն. նա որ անարգական առիթէ մը շարժած է ուրիշ մը որ ըստ ինքեան ազնուական պատճառաւ սպաննեց իւր ոտիւր, նոյն պատուհասը պիտի կրեն: Ս. յսպէս ըսելու եմք նաեւ հայրենեաց մատնչին և օրինաւոր իշխանին կենաց զաւաճանին, և ուրիշ քրէական յանցաւորին համար:

2. Բաղդատութիւն չկայ ամենեւին սպանուողին կրած ցաւոց և տաքնապին և յետոյ դատապարտելոյն կրած տաքնապին մէջ: Առաջինն ոճրագործ զաւաճանին հարուածին զոհ ըլլալէն վայրկեան մ'առաջ՝ բոլորովին անկասկած էր, և յանկարծակի կորանցուց իւր կեանքը: Իսկ երկրորդն՝ ընդհակառակըն, սոսկալի սազնապիներ և մահաբեր ժամեր կը կրէ ի ներքուստ՝ իւր մահուանէն առաջ և դատաւճիռը լսած ժամանակ: Դատաւորը ծածկելով իւր այլալուծութիւնը՝ լրջօրէն պիտի որոտայ, և անոր արդէն կորացեալ գլխուն վերայ բխող շանթեր պիտի թափէ հետեւեալ խօսքով. Ուշ գիր արդարութեան ձայնին, ով մարդասպան. ինչպէս որ դու ամէն հնարք բանեցուցիր քու որսըդ անվրէպ ձեռք բերելու համար, այսպէս եւ մենք զքեզ ձեռք բերելու ամենայն հնարք ի գործ դրած ենք: Թերեւս քու որսդ յոյս ունենար ազատելու, և դու քու զաւարդութեանդ յաջողութեանը վերայ կասկածէիր. իսկ մենք ընդհակառակն ամենեւին չենք կասկածիր, և դու բնաւ վերստին ազատութեան յոյս մի ունենար: Ինչպէս դու առանց ի գութ շարժելու եղբորդ թշուառ ողբոյր վերայ, պաշարեամբ և անխնայ զոհեցիր քու կրիցդ, այսպէս ալ մենք առանց կարեկցելու քու ձայնիդ՝ զքեզ զոհ պիտի ընենք արդարութեան և ընկերութեան, առ որս յան:

ցաւոր գտնուեցար, Գու զխառամանդ ժամանակն և գործիները որոշուած են: Գիտցած ըլլա՞ որ վաղը այս ինչ ժա- մուն, այն ինչ վայրկենին՝ քու կենացդ յետին զանգակն հնչելուն պէ՞ս պատ- րաստ պիտի գտնուիս սաստակին դի- մաց, տապալըք պիտի վերանայ և պա- րանոցիդ վերայ պիտի լիննայ:

Ստուգիւ այս խօսքերուն իւրաքան- չիւրն երկասյրի սուրէ մ'աւելի կը շո- զայ անոր երեակայութեանը մէջ և կարեվէր կը խոցոտէ դառապարտել- լոյն սիրտը. և պատմութիւնն շատ օ- բինակներ մէջ կը բերէ, որոնք գար- նանաղուարձ երիտասարդութենէն՝ յանկարծ 'ի մեռելատիպ յայիս ծերու- թեան փոխեցան, անհնարին ցաւոց տաքնապալից խորշակէն զարնուած:

Ե. Մահուան պատիժն ամղարմաւ- նելի է. — 1. Որքան և դարուս յառա- շողիմութիւնն դարման և միջոցներ գտած է ամբաստանելոց հարցուփորձի մասին, որքան և երկար և մանրագնին հետազոտութիւնք ապահով միջոցներ կը համարուին զանմեղութիւնն յայտ- նելու, սակայն դատաւորք անգամ կը խոստովանին թէ յաճախ կը վրիպին, վասն զի մարդիկ են և անսխալական չեն: Արդարեւ հարիւրաւոր դարուց պատմութիւնն ինքնին՝ քանի՞ քանի՞ անմեղութեան զոհերու արտածվիլ օ- բինականեր չի մատակարարեր մեզի. որչափ Սոկրատներու, Պլատոններու, Միլիտիադէսներու և ուրիշ առաքի- նեաց բազմութիւնք՝ մինչև ցոյսօր այս պատուհասին զոհ եղան, և իրենց ըն- տանիքն և հայրենիքը սուպի մէջ ձգե- ցին, որոնք իրաւունք ունէին դեռ շատ տարիներ ապրելու և շատ բարիք ընել ընկերութեան:

2. Կրնաք երեակայել թէ որքան դեռ աւելի պիտի ըլլայ անմեղաց տա- րապարտ կորուստն՝ եթէ յանցաւորին հակառակ փաստաբանից ճարտար հնարքներն և դատաւորաց ատելու- թիւնն ևս 'ի նկատի առնուիք: Ենթա- դրեցէք թէ ամբաստանելոյն փաստա- բանն կամ ամենաճարտար մէկն է, և

կամ իւր դատին իրաւունքը պաշտպա- նելու անկարող մէկն. ենթադրեցէք դարձեալ, թէ եղեռնագործութիւնն յայտնի չէ, վկաներ չկան, և բոլոր դա- տալիսն անոնցմէ կը կախուի: Արդ առաջին պարագային մէջ եթէ քաջա- հմուտ փաստաբանն՝ ամբաստանելոյն պաշտպանն է, իւր ճարտար գրչովը պիտի յուզէ դատաւորաց սիրտն և ոճ- րագործը ազատէ. իսկ եթէ հակառակ՝ նոյնպէս դատաւորաց կիրքն և ատելու- թիւնը գրգռելով՝ կարող է անմեղն անդամ 'ի մահ դատապարտել տալ: Ահաւասիկ երկու պարագայից մէջ ևս ոչ ճշմարտութիւնը յայտնուած կը լի- նի և ոչ իսկ ալ արդարութիւնն տեղը դնացած, այլ նոր զոհ մը վերայ աւել- ցուած: Ընդ հակառակն եթէ փոխա- նակ մահուան պատժին, մշտնջենաւոր աշխատութեան կամ աքսորի դատա- պարտուած ըլլար ամբաստանեալն՝ կա- րելի էր տարիներ անցնելէն յետոյ՝ ան- մեղութիւնն և ոճիրն յայտնուէին, և եր- կուտեք իրենց հատուցումն ընդու- նէին:

2. Մահուան պատիժն կամ ամե- նէն դժնդակն է և կամ ոչ. — 1. Արդ եթէ ստուգիւ ամենէն զժնգակն է՝ պէտք չէ 'ի կիր արկանել զայն ոճրա- գործին դէմ. պատիժներն՝ որք ընկե- րութեան կամաց արտայայտութիւնք են, միայն ընկերութեան ներկայ բա- րին պահելու և ապագայ չարը արգի- լելու համար պիտի ծառայեն, կ'ըսեն Պլատոն, Սենեկա և Կիկերոն, և ոչ թէ անցած ոճիրը քաւելու կամ արդարու- թեան վրէժն հանելու համար: Իսկ օ- րովհետև նոյն իսկ արդարութիւնն և օ- րէնք կը թելադրեն թէ երկու պատիժ- ներէն զայն 'ի գործ զնելու է՝ որ յան- ցաւորին նպաստող է, և բաւական է ընկերութեան բարին պահել և չարը արգիլել, ուրեմն մշտնջենաւոր բանափ և աքսորի պատիժն՝ բաւական են առ- այս և մահուան պատիժը վերցընե- լու է:

2. Եթէ մահուան պատիժն մեղմ է քան զվերոյիշեալներն, և նոյն ազդե-

ցութիւնն չունի, այն ժամանակ անօգուտ տեղ և 'ի մեծ փնտա առանձնականաց կը ջնանք այն միջոցն 'ի կիրարկանել, մինչդեռ անկէ աւելի ազդու և օգտակար միջոցներ պատրաստ կան, առանց անոր փնտսներն ունենալու:

3. Մահուան պատիժն ևս կամայական է և ընկերութեան հետ սերտիւ կապուած. ուրեմն մարդկութեան բարոյական և քաղաքական վիճակին փոփոխելուն համեմատ՝ պէտք են փոփոխութիւն կրել նաև անոնց բարքն և վարքը կառավարող օրէնքներն և պատիժներն: « Աւելի ահարկու և խիստ պէտք էին ըլլալ և եղան բարբարիկ և քաբարոսութենէ այն ինչ ելած ազգաց պատիժներն՝ անոնց վրայ տպաւորութիւն ընելու համար, կ'ըսէ Պէքարիա, ինչպէս շանթաձիգ կայծակ մը պէտք է՝ հարուածելու այն կատաղի առիւծը՝ որ հրացանի հարուածը կ'արհամարհէ »: Իսկ որովհետև այժմ ժողովուրդն քաղաքակրթութեամբ անոնց զգացման համաձայն պատիժներն ևս փափկացած են, ուրեմն անոնց զգացման համաձայն պատիժներն ևս պէտք են մեղմանալ, եթէ կ'ուզենք որ օգտակար և համեմատական ըլլան:

4. Ազատութեան և հայրենասիրութեան հոգին այսօր ընդհանուր տիրած ըլլալով, մարդիկ շատ աւելի զառն բան կը համարին զանոնք կորսնցընելը՝ քան թէ իրենց կեանքը: Ուրեմն եթէ կ'ուզենք մարդկային չարեաց դէմ զընել՝ պէտք ենք մշտնջենաւոր աշխատութեան կամ բանտի պատիժը հաստատել քան մահուն:

Ահաւասիկ մահուան պատժոյն դէմ ելած զօրաւոր փաստերու ձայնն. թողունք որ անոնք իրենց բնական ազդեցութեամբ խօսին. մենք ասոնց հակառակ կուսակցութեան փաստերով՝ պիտի խօսինք ուրիշ անգամ յօդուածիս շարունակութեան մէջ:

Կը շարունակուի:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՌԱՄՔ ՌՈՒՍԱՅ

Ամէն արեղայ
Զի լինիլ արբալ:

Ըստրկէն շատ վեր՝
Զայդ մը սըրտից սէր:

Ասեղին ճամբան
Կը բըռնէ գերձան:

Կը սիրէ՝ ինչպէս
Գայլն ըզգառնուկ հեղ:

Դառն է անոր ամէն բան,
Արուն լեղի է բերան:

Անթագուհի մեղուններ,
Իրենց փեթակն է աւեր:

Իրեն երգէքն է փըլփըլկած,
Ինքն այլոց գուռ կը գոցէ բաց:

Ուրիշին ձեռքն եղած պատառ,
Կ'երևի մեծ, գէր ու կայտառ.
Իսկ ուրիշին ուսերուն լէռ՝
Մանրիկ, փոքրիկ, թեթև քարեր:

Գլտա՞ր բարեկամ, պալատ մ'ըստացար,
Իսկ թէ թըշնամբ՝ գերեզմանաբար: